

УДК 130:94(477)

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2025.4.16>

Дорош Артемій Миколайович

аспірант кафедри релігієзнавства

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, Київ, Україна

orcid.org/0009-0004-8255-7554

УКРАЇНСЬКА МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН ТА ЇЇ ВПЛИВ НА КУЛЬТУРНУ САМОІДЕНТИФІКАЦІЮ УКРАЇНЦІВ

У статті здійснюється комплексний політико-філософський та релігієзнавчий аналіз української моделі державно-церковних відносин у контексті її впливу на процеси формування й трансформації культурної самоідентифікації українців у сучасних суспільно-політичних умовах. Державно-церковна взаємодія осмислюється не лише як інституційно-правовий механізм регулювання релігійної сфери, але і як важливий соціокультурний чинник, що впливає на символічний простір нації, ціннісні орієнтації та моделі громадянської солідарності.

Актуальність дослідження зумовлена глибокими трансформаціями українського суспільства, спричиненими процесами європейської інтеграції, деколонізації історичної пам'яті та повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України, що актуалізували питання ролі релігійних інституцій у забезпеченні культурного суверенітету, духовної безпеки та національної консолідації. Особливу увагу приділено аналізу ризиків політизації релігії та меж допустимої взаємодії держави й церкви в умовах війни.

Метою дослідження є виявлення сутнісних характеристик української моделі державно-церковних відносин, аналіз механізмів її функціонування та визначення напрямів впливу релігійного чинника на процеси культурної самоідентифікації українців. У межах дослідження розглянуто типології моделей державно-церковних відносин, специфіку українського релігійного ландшафту, а також роль релігії як чинника національної ідентичності.

Методологічну основу дослідження становлять системний, інституційний, неоінституційний, соціокультурний, цивілізаційний та аксіологічний підходи, а також історико-порівняльний і формально-юридичний методи, що дозволяють розглядати державно-церковні відносини як багатовимірний феномен у його політичному, правовому та культурному вимірах.

У **результатах дослідження** обґрунтовано, що українська модель державно-церковних відносин вирізняється інституційним плюралізмом, правовою рівністю конфесій і переважно партнерським характером взаємодії, що забезпечує участь релігійних інституцій у процесах суспільної консолідації без порушення принципу світськості держави. Доведено, що в сучасних умовах релігія в Україні постає не лише сферою приватної віри, а й важливим елементом культурного коду нації, який впливає на формування колективної ідентичності, громадянської відповідальності та культурної стійкості суспільства.

У висновках наголошується, що оптимізація державно-церковних і міжконфесійних відносин має ґрунтуватися на засадах партнерства, толерантності та взаємної автономії за умови неухильного дотримання принципу свободи совісті. Окреслено перспективи подальших досліджень ролі громадянської релігії, духовної безпеки та релігійного чинника в процесах націєтворення і розвитку громадянського суспільства в умовах воєнних і постколоніальних трансформацій.

Ключові слова: державно-церковні відносини, культурна самоідентифікація, національна ідентичність, релігійний чинник, інституційний плюралізм, свобода совісті, партнерська модель, міжконфесійний діалог, громадянське суспільство, духовна безпека, символічний простір, соціальна консолідація.

Вступ. У сучасних умовах глибоких суспільно-політичних трансформацій, спричинених процесами глобалізації, європейської інтеграції, а також повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України, особливої актуальності набуває проблема взаємодії держави та релігійних інституцій у контексті формування і збереження національної та культурної ідентичності. Релігія в Україні традиційно виступає не лише як сфера духовного життя, але й як важливий соціокультурний чинник, що впливає на світоглядні орієнтації, ціннісні установки та символічні коди українського суспільства.

Українська модель державно-церковних відносин сформувалася під впливом складної історичної спадщини, що поєднує досвід Київської Русі, періоду Речі Посполитої, імперських практик Російської та Австро-Угорської імперій, радянського державного атеїзму та пострадянського релігійного відродження. В умовах незалежної України ця модель набула рис інституційного плюралізму, правової рівності конфесій та формального відокремлення церкви від держави, водночас зберігаючи елементи партнерської взаємодії у сфері культури, освіти, соціального служіння та національно-патріотичного виховання [4, с. 43].

Особливого значення дослідження державно-церковних відносин набуває у світлі процесів деколонізації свідомості та переосмислення ролі релігійних інституцій у формуванні української культурної самоідентифікації. Надання автокефалії Православній церкві України, трансформація релігійного ландшафту, зростання суспільної уваги до питань духовної безпеки, а також активна участь релігійних організацій у волонтерському русі та підтримці Збройних Сил України засвідчили здатність церкви бути важливим агентом консолідації нації.

Водночас українська модель державно-церковних відносин продовжує залишатися предметом наукових дискусій, зокрема щодо меж допустимої взаємодії держави та церкви, ризиків політизації релігії, забезпечення міжконфесійної злагоди та дотримання принципу свободи совісті. У цьому контексті актуальним є комплексний аналіз впливу зазначеної моделі на процеси формування культурної самоідентифікації українців, що дозволяє глибше осмислити роль релігійного чинника у сучасному націєтворенні.

Таким чином, дослідження української моделі державно-церковних відносин та її впливу на культурну самоідентифікацію українців є своєчасним і науково значущим, оскільки сприяє виробленню цілісного бачення взаємозв'язку між релігією, державою та культурою в умовах суспільних викликів і трансформацій [6].

Аналіз праць і публікацій. Запропонована стаття належить до системних спроб у вітчизняній політичній та релігієзнавчій науці осмислити українську модель державно-церковних відносин у контексті сучасних суспільно-політичних трансформацій та її впливу на процеси формування культурної самоідентифікації українців. Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю наукового переосмислення ролі релігійних інституцій у символічному та ціннісному просторі українського суспільства в умовах війни, деколонізації історичної пам'яті та переорієнтації України на європейську модель політичного й культурного розвитку. У сучасному науковому дискурсі дедалі більше уваги приділяється проблемам взаємодії держави та церкви як важливого чинника суспільної консолідації, формування національної ідентичності та зміцнення культурного суверенітету.

Дослідження є спробою комплексного аналізу взаємозв'язку між державною політикою у релігійній сфері, специфікою української моделі державно-церковних відносин і процесами культурної самоідентифікації українців. Особлива увага приділяється аналізу трансформації ролі релігійних інституцій у публічному просторі, їхньому впливу на збереження національних традицій, історичної пам'яті та символічних маркерів ідентичності. Як засвідчують сучасні дослідження, саме релігійний чинник в Україні дедалі частіше постає не лише як сфера приватної віри, але і як важливий елемент громадянської солідарності та культурного спротиву зовнішнім деструктивним впливам.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці українських і зарубіжних науковців, зокрема В. Войналовича, К. Говоруна, О. Горкуші, В. Єленського, С. Здіорука, А. Кобетяка [3; 4], А. Колодного [5], О. Предко [7], О. Сагана [6], Л. Филипович, Ю. Чорноморця,

а також концептуальні напрацювання Ч. Тейлора, Ю. Габермаса, Б. Андерсона та П. Бергера. Опрацювання їхніх наукових позицій дало змогу здійснити ґрунтовний міждисциплінарний аналіз української моделі державно-церковних відносин, визначити її типологічні особливості та простежити механізми впливу релігійного чинника на формування культурної самоідентифікації українців у сучасних умовах.

Метою статті є комплексний аналіз української моделі державно-церковних відносин та виявлення її впливу на процеси формування культурної самоідентифікації українців у сучасних суспільно-політичних умовах. Для досягнення поставленої мети у статті необхідно охарактеризувати основні концепції культурної самоідентифікації та визначити місце релігійного чинника у її формуванні, а також дослідити історичні передумови формування української моделі державно-церковних відносин. Для цього необхідно визначити роль релігійних інституцій у процесах збереження та трансформації культурної самоідентифікації українців та окреслити основні виклики та ризики впливу державно-церковних відносин на культурну самоідентифікацію в умовах війни та постколоніальних трансформацій.

Об'єктом дослідження є державно-церковні відносини як складова суспільно-політичної та культурної системи України. Предметом дослідження є українська модель державно-церковних відносин та механізми її впливу на формування і трансформацію культурної самоідентифікації українців.

Методологічну основу дослідження становить комплекс міждисциплінарних підходів і методів, що поєднують здобутки політичної науки, релігієзнавства, соціальної філософії та культурології, що дозволяє здійснити цілісний аналіз української моделі державно-церковних відносин та визначити механізми її впливу на процеси культурної самоідентифікації українців. Ключовим у роботі є системний підхід, який дає змогу розглядати державно-церковні відносини як багаторівневу соціальну систему, елементи якої (держава, релігійні інституції, громадянське суспільство) перебувають у постійній взаємодії та взаємозумовленості.

Застосування інституційного та неоінституційного підходів забезпечує аналіз формальних і неформальних норм, що регулюють взаємодію держави та церкви, а також дозволяє простежити еволюцію цих відносин у контексті трансформації політичних інститутів незалежної України. Історико-порівняльний метод використовується для зіставлення української моделі з іншими європейськими моделями державно-церковних відносин та для виявлення специфіки її становлення в різні історичні періоди. Соціокультурний та цивілізаційний підходи дають змогу проаналізувати релігію як складову культурного коду нації та важливий чинник формування символічного простору української ідентичності. Водночас аксіологічний підхід дозволяє зосередитися на ціннісних вимірах державно-церковної взаємодії та їхньому впливі на консолідацію суспільства.

Для аналізу нормативно-правових засад застосовано формально-юридичний метод, а для узагальнення емпіричних і теоретичних результатів – методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції. Сукупність зазначених методів забезпечує наукову обґрунтованість, концептуальну цілісність і достовірність висновків дослідження.

Результати. Державно-церковні відносини є складним соціально-політичним феноменом, що відображає взаємодію між інститутами державної влади та релігійними організаціями в межах конкретного суспільства. У науковому дискурсі це поняття трактується як сукупність правових, інституційних, політичних і культурних механізмів регулювання ролі релігії в публічному просторі та визначення місця церкви в суспільному житті.

Залежно від історичних умов, культурних традицій і політичного режиму сформувалися різні моделі державно-церковних відносин, які типологізують за рівнем інституційної інтеграції церкви й держави, характером правового регулювання та ступенем автономії релігійних організацій. Найпоширенішою є типологія, що виділяє модель державної церкви, модель відокремлення церкви від держави, коопераційну (партнерську) модель та модель жорсткого секуляризму. Перша передбачає офіційний статус однієї конфесії та її включення у структуру влади. Друга ґрунтується на нейтральності держави щодо релігії та гарантує рівність конфесій.

Коопераційна модель поєднує формальне відокремлення з активною взаємодією у соціально значущих сферах, тоді як жорсткий секуляризм обмежує участь релігійних інституцій у публічному житті [1, с. 171].

Українська модель характеризується інституційним плюралізмом, правовою рівністю конфесій і переважно коопераційним характером взаємодії, що дозволяє церкві брати участь у суспільних процесах без порушення принципу світськості держави. Методологічно важливим є поєднання інституційного, правового та культурологічного підходів до її аналізу [5, с. 162].

Культурна самоідентифікація є ключовою категорією соціальної філософії, культурології та політичної науки, що відображає усвідомлення індивідом чи спільнотою своєї належності до певного культурного простору, системи цінностей, символів, традицій і історичних наративів. У політико-філософському вимірі вона розглядається як динамічний процес конструювання соціальної реальності, у межах якого формується колективне «ми». На відміну від етнічної чи громадянської ідентичності, культурна самоідентифікація інтегрує мовні, релігійні, історичні та символічні компоненти і трансформується під впливом соціальних змін, політичних конфліктів, глобалізаційних процесів і зовнішніх культурних впливів.

У політологічному контексті вона виступає чинником легітимації влади, формування політичної нації та забезпечення соціальної солідарності, визначаючи рамки політичної лояльності, моделі громадянської участі та ступінь суспільної згуртованості. Аналіз державно-церковних відносин неможливий без урахування їхнього впливу на символічні й ціннісні основи культурної самоідентифікації [4, с. 193].

Релігія є потужним чинником національної ідентичності, виконуючи духовну, соціально-інтегративну, комунікативну та культуротворчу функції. У багатьох суспільствах релігійні інституції зберігали мову, історичну пам'ять та культурні традиції, особливо за відсутності власної державності. Вона формує ціннісно-нормативні орієнтири, що впливають на колективну самосвідомість і моделі соціальної поведінки, здатна бути як консолідуючим, так і конфліктогенним чинником залежно від характеру державно-церковних відносин і політизації релігійного простору.

В Україні релігія історично пов'язана з національним самоствердженням та культурним опором асиміляційним практикам. Сучасні трансформації, утвердження Православної церкви України, активна позиція релігійних організацій у період війни та зростання уваги до духовної безпеки посилили її значення у формуванні національної та культурної ідентичності. Релігія постає не лише як сфера приватної віри, а й як елемент символічного простору нації.

Сьогодні в Україні сформувалася історично унікальна ситуація, коли різні конфесії отримали широкі можливості для інституційного розвитку та самореалізації. Релігійне життя визначається процесами взаємотолерування та узгодження інтересів релігійних груп, а не державною доктриною чи політикою релігійного керівництва [3, с. 117].

Оптимізація державно-конфесійних і міжконфесійних відносин належить до стратегічних завдань державної влади. Це потребує ґрунтовного аналізу моделей взаємодії держави й релігійних організацій, концептуального осмислення модернізованої моделі та визначення механізмів її практичної реалізації.

Складна соціально-політична ситуація сприяє використанню релігії як інструменту політичного впливу. Деякі дослідники, зокрема професор В. Єленський та митрополит Олександр (Драбинко) [2, с. 199], характеризують сучасну модель як «антагоністичне відокремлення» церкви від держави, на відміну від західної концепції відокремлення Церкви «і» держави, що підкреслює рівноправність сторін.

Держава прагне знайти модель державно-церковних відносин, здатну сприяти духовній і національній консолідації суспільства. Церква залишається одним із найлігітиміших інститутів із високим рівнем довіри, що зумовлює покладання на неї завдань, пов'язаних із стабілізацією країни, зокрема в умовах війни [9, р. 106].

Оптимізація міжконфесійних і державно-церковних відносин спрямована на забезпечення сталого діалогу, а не уніфікацію релігійного життя. Держава, спираючись на принципи свободи совісті та відокремлення церкви від держави, виступає гарантом та фасилітатором діалогу. Важливою правовою основою є Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991 р.), який відповідає міжнародним стандартам і сприяв нормалізації відносин.

За період незалежності мали місце спроби втручання держави у діяльність релігійних інституцій. Формування нової моделі державно-церковних відносин тісно пов'язане з розвитком громадянського суспільства, яке інтегрує політичну, культурну й конфесійну плюральність у рамки діалогу [7, с. 316].

Спільною метою держави та релігійних організацій є гарантування свободи совісті, консолідація суспільства, збереження релігійної культури та підтримка етнокультурного розмаїття. Задля цього реалізується баланс інтересів віруючих і невіруючих, взаєморозуміння та толерантність, забезпечується міжконфесійна стабільність і запобігання конфліктам щодо сфер впливу та майна.

Модель взаємодії передбачає реалізацію спільних програм у соціально значущих сферах: здоров'я, сім'я, дитинство, соціальна інтеграція осіб з інвалідністю, подолання наслідків надзвичайних ситуацій, охорона природної та культурної спадщини, культурно-освітня діяльність і доступ до освіти для соціально незахищених груп [10, р. 87].

Партнерські відносини між державою та церквою розглядаються як ефективний механізм подолання упереджень, релігійної нетолерантності та зміцнення довіри. Вони реалізуються через взаємні права й обов'язки, державний захист релігійних святинь, символів, місць паломництва та культових споруд.

Релігійні організації мають право на вільну релігійну діяльність, господарську та благодійну роботу. Водночас партнерська модель передбачає дотримання конфесіями зобов'язань: поваги до історико-культурних традицій, толерантності, невтручання у діяльність інших організацій, недопущення пропаганди нетерпимості та визнання рівноправного статусу священнослужителів і віруючих інших конфесій.

Модель передбачає рівноправність держави й церкви, які служать одному народові. Мета обох – побудова громадянського суспільства та утвердження принципів гуманізму, демократії та толерантності. Кожна сторона має право на власну сферу діяльності та повинна поважати «паралельну структуру». Проте часто державні службовці використовують церкву як механізм впливу на суспільство, особливо під час виборчих процесів [8, с. 48].

Висновки. Отже, держава й релігійні інституції потребують такої моделі взаємодії, яка відповідала б інтересам усіх учасників суспільного діалогу. В умовах мультикультурності та поліконфесійності оптимальною формою державно-конфесійних відносин є партнерська модель, заснована на принципах толерантності. Вона передбачає визнання різноманітності без її уніфікації та спрямована на гармонізацію міжконфесійних і державно-конфесійних відносин, оскільки відмінності у релігійних переконаннях не мають перешкоджати формуванню сучасного українського громадянського суспільства.

Одним із інструментів такої взаємодії може виступати концепт громадянської релігії як чинник суспільної консолідації, незалежно від конфесійної структури населення, що поєднує релігійну віру з громадянською відповідальністю та орієнтацією на мир, стабільність і соціальний добробут.

Незалежно від обраної моделі, визначальним має залишатися принцип гарантування свободи совісті, що передбачає невизнання будь-якої релігії як обов'язкової та жодної церкви – як державної, забезпечене світським характером держави й освіти. Водночас відокремлення церкви від держави не означає її усунення з суспільного життя, а, навпаки, сприяє збереженню автономії релігійних інституцій та захисту їх від надмірного державного втручання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арістова А. Релігійні конфлікти в перехідних європейських суспільствах: природа, динаміка, вплив на релігійно-суспільні процеси: дис. на здобуття наук. ступеня д. філософ. наук спец. 09.00.11. Київ: Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2008. 418 с.
2. Драбинко О., митрополит. Українська Церква: шлях до автокефалії. До дискусії навколо канонічного статусу, богослужбової мови та історії Української Церкви. Київ : Фонд пам'яті Блаженнішого Митрополита Володимира, ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 684 с.
3. Кобетяк А. Імперативи толерантизації міжконфесійних відносин у сучасній Україні. Дис. кан-та філос. наук. Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2015. 196 с.
4. Кобетяк А. Політичні детермінанти конституювання Помісної православної церкви. Дис. д-ра політ. Наук. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 465 с.
5. Колодний А. Релігійне сьогодення України: роздуми, оцінки і прогнози (тематична збірка вибраних статей і тез). Київ, 2009. 450 с.
6. Саган О. Уся правда про українське церковне питання. Київ, 2021. 48 с.
7. Предко О. Вступ. Висновки. *Безпека, релігія, церква в сучасному суспільстві*. Монографія. Видавництво ФОП Кушнір Ю.В., 2021. С. 6–8, 315–317.
8. Українське суспільство, держава і церква під час війни. церковно-релігійна ситуація в Україні-2024 (Інформаційні матеріали). Київ, 2024. 116 с.
9. Kuzio T. Russian Nationalism and the Russian-Ukrainian War: Autocracy-Orthodoxy-Nationality. Routledge, 2022. 225 p.
10. Sanderson C. W. Autocephaly as a function of institutional stability and organizational change in the Eastern orthodox church. University of Maryland, College Park, 2018. 196 p.

REFERENCES

1. Aristova, A. (2008). Religious conflicts in transitional European societies: nature, dynamics, impact on religious and social processes. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Drabynko, O., Metropolitan. (2018). Ukrayins'ka Tserkva: shlyakh do avtokefaliyi. Do dyskusiyi navkolo kanonichnoho statusu, bohosluzhbovoyi movy ta istoriyi Ukrayins'koyi Tserkvy [Ukrainian Church: the path to autocephaly]. Kyiv: Memorial Fund of His Beatitude Metropolitan Volodymyr. 684 p. [in Ukrainian].
3. Kobetiak, A. (2015). Imperatyvy tolerantyzatsiyi mizhkonfesiynykh vidnosyn u suchasniy Ukraini [Imperatives of tolerance of interfaith relations in modern Ukraine]. Dissertation in candidate philosophic sciences. Zhytomyr: Ivan Franko Zhytomyr State University, 196 p. [in Ukrainian].
4. Kobetiak, A. (2023). Politychni determinanty konstytuyuvannya Pomisnoyi pravoslavnoyi tserkvy [Political determinants of the constitution of the Local Orthodox Church]. Dissertation of Dr. Pol. Sciences. Lutsk. 464 p. [in Ukrainian].
5. Kolodny, A. (2009). The Religious Present of Ukraine: Reflections, Assessments and Forecasts. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Sagan, O. (2021). The whole truth about the Ukrainian church question. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Predko, O.I. (2021). Introduction. Conclusions. Security, religion, church in modern society. Kyiv. [in Ukrainian].
8. Ukrayinske suspilstvo, derzhava i tserkva pid chas viyny. tserkovno-relihiyna sytuatsiya v Ukraini-2024 (Informatsiyni materialy) [Ukrainian society, state and church during the war. Church and religious situation in Ukraine-2024] (2024). Kyiv 116 p. [in Ukrainian].
9. Kuzio, T. (2022). Russian Nationalism and the Russian-Ukrainian War: Autocracy-Orthodoxy-Nationality. Routledge, 2022. 225 p.
10. Sanderson, C. W. Autocephaly as a function of institutional stability and organizational change in the Eastern orthodox church. University of Maryland, College Park, 2018. 196 p.

Dorosh Artemii Mykolaiovych

Postgraduate Student at the Department of Religious Studies
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60 Volodymyrska str., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0004-8255-7554

THE UKRAINIAN MODEL OF STATE-CHURCH RELATIONS AND ITS IMPACT ON THE CULTURAL SELF-IDENTIFICATION OF UKRAINIANS

The article provides a comprehensive philosophical and political analysis of the Ukrainian model of state-church relations and examines its influence on the processes of cultural self-identification of Ukrainians in the context of contemporary socio-political transformations. Religion in Ukraine is interpreted not only as a sphere of individual belief, but also as a significant socio-cultural factor that shapes value orientations, symbolic meanings, and collective identities, particularly under the conditions of war, globalization, and European integration.

The relevance of the study is determined by the intensification of interactions between the state and religious institutions amid processes of decolonization of historical memory, the reconfiguration of the religious landscape, and the growing role of churches in social consolidation, civic solidarity, and cultural resistance to external destructive influences. Special attention is paid to the challenges associated with politicization of religion, the preservation of interconfessional harmony, and the safeguarding of freedom of conscience in a pluralistic society.

The aim of the study is to analyze the Ukrainian model of state–church relations and to identify the mechanisms through which it influences the formation and transformation of cultural self-identification of Ukrainians in current socio-political conditions. To achieve this aim, the article examines the conceptual foundations of cultural self-identification, explores the historical prerequisites for the formation of the Ukrainian model of state–church relations, and determines the role of religious institutions in preserving national traditions, historical memory, and symbolic markers of identity.

The methodological framework of the research is based on an interdisciplinary combination of political science, religious studies, social philosophy, and cultural studies. The study employs systemic, institutional, neo-institutional, historical-comparative, socio-cultural, civilizational, and axiological approaches, which allow for a holistic analysis of state–church relations as a multi-level social system and for the identification of their value-based and symbolic dimensions.

The research findings substantiate that the Ukrainian model of state-church relations is characterized by institutional pluralism, legal equality of religious denominations, and a predominantly partnership-based mode of interaction, which ensures the participation of religious institutions in processes of social consolidation without violating the principle of the secular state. It is demonstrated that under contemporary conditions religion in Ukraine functions not only as a sphere of private belief but also as an important element of the nation's cultural code, directly influencing the formation of collective identity, civic responsibility, and the cultural resilience of society.

The conclusions emphasize that the optimization of state–church and interconfessional relations should be based on the principles of partnership, tolerance, and mutual autonomy, with strict adherence to the principle of freedom of conscience. The prospects for further research are outlined, focusing on the role of civil religion, spiritual security, and the religious factor in the processes of nation-building and the development of civil society under conditions of wartime and postcolonial transformations.

Key words: *State-church relations, cultural self-identification, national identity, religious factor, institutional pluralism, freedom of conscience, partnership model, interconfessional dialogue, civil society, spiritual security, symbolic space, social consolidation.*

Дата надходження статті: 22.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025